

О. М. ЛЕВКОВЕЦЬ

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Харків, Україна
e-mail: econom_theory@ukr.net
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7256-9958>

**РЕФОРМУВАННЯ СФЕРИ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ:
ПОШУК ОПТИМАЛЬНОЇ МОДЕЛІ¹**

Обґрунтовано концептуальні орієнтири для формування оптимальної національної моделі охорони і захисту прав інтелектуальної власності (ІВ). Основа: інституційно-функціональне призначення прав ІВ, узагальнення глобальних тенденцій розвитку сфери ІВ, урахування специфіки країни. На прикладі фармацевтичної галузі продемонстровано ризики та потенціал реформування сфери ІВ в Україні в контексті Угоди про асоціацію з ЄС.

Ключові слова: права інтелектуальної власності, оптимальний рівень, права людини, примусове ліцензування, режим вичерпання прав.

JEL Classification: O31.

Постановка проблеми. Гармонізація національного законодавства у сфері інтелектуальної власності (ІВ) відповідно до зобов'язань, узятих Україною в рамках Угоди про асоціацію з ЄС, вважається важливим кроком на шляху до формування правової економіки. Цілями регулювання відносин у сфері ІВ означеною Угодою задекларовано спрощення створення та використання інноваційних продуктів на території сторін, досягнення *ефективного* рівня охорони і захисту прав ІВ (далі – ОЗПІВ), забезпечення Україною захисту від недобросовісної конкуренції, створення сприятливого середовища для пере-

¹ Роботу виконано в межах цільової комплексної програми «Соціально-економічна модернізація України та формування інноваційної моделі розвитку» (№ державної реєстрації 0111u000961).

дання технологій [1]. Улітку 2016 р. затверджено Концепцію реформування державної системи правової охорони ІВ. Лейтмотивом пропонованих змін є імплементація європейських стандартів ОЗПІВ, що розуміється передусім як *посилення* останніх. Запровадження низки правових норм здійснено в 2016–2017 рр., наразі процес триває. У науковій літературі заплановані новації активно критикуються за напрямками: консервативність розуміння суті реформ (ототожнення максимального і оптимального рівнів ОЗПІВ), ризики для національної економіки. Завдання конструювання оптимальної моделі ускладнюється відсутністю у науковців єдності поглядів щодо оптимальності рівня ОЗПІВ в умовах глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Напрями реформування глобального режиму ОЗПІВ узагалі та національних зокрема досліджуються іноземними і вітчизняними ученими. Усе помітнішими є позиції критиків посилення ОЗПІВ, прибічників пошуку сучасного варіанту балансу інтересів учасників, гармонізації прав ІВ з правами людини (Дж. Стігліц, Л. Лессіг, роботи [2–6]). Аналіз економіко-правових наслідків реалізації положень Угоди про асоціацію з ЄС щодо ІВ представлено у працях А. Олефіра, Г. Андрощука, О. Кашинцевої [6–14], фахових ділових виданнях [15].

Формулювання цілей. На основі узагальнення положень критичних наукових публікацій обґрунтувати концептуальні орієнтири для формування оптимальної моделі ОЗПІВ, продемонструвати ризики і потенціал реформування сфери ІВ в Україні в контексті Угоди про Асоціацію з ЄС.

Виклад основного матеріалу. Критеріями оптимальності рівня ОЗПІВ мають слугувати ступінь виконання інститутом ІВ основних *функцій* (стимулювання творчості, кумулятивного інноваційного розвитку, культури та освіти) та дотримання базових *принципів* побудови системи (стимулювання конкуренції, баланс інтересів учасників, дотримання основних прав людини, ефективність (приріст продуктивності перевищує трансакційні витрати на забезпечення)).

Виокремимо *соціальну* функцію права ІВ, важливість закріплення якої на рівні національного законодавства визначено Резолюцією Комісії з прав людини ООН 2000/7 «Інтелектуальна власність і права людини» [4]. Об'єкти ІВ (ОІВ) належать до суспільних благ, їх *ознаки*: *неконкуруюче споживання* (використання особою не позбавляє доступу інших); *невиключність* (складність забезпечення споживання особою без надання подібної можливості іншим). Створення часто пов'язане з розв'язанням складних суспільних завдань у виробничій, медичній, інших сферах, в окремих випадках ОІВ слугують забезпеченням *прав людини* [4]. Надання, приміром, патенту на таку розробку ставить реалізацію основоутворюючих функцій державного

регулювання у залежність від волі певного учасника суспільних відносин. Будучи раціональним суб'єктом, той прагнучиме реалізувати права з максимальною вигодою, що може перешкоджати реалізації ознак ОІВ. Так, компанія Myriad Genetics, власник патентів на гени BRCA1, BRCA2, що відповідають за рак молочних залоз, вимагала надмірної плати за дозвіл проводити тести для діагностування мутації у цих генах. Це призводило до втрати життів, розробки ж базувалися на проекті з дослідження геному людини, що фінансувався державою [16].

Сучасний етап розвитку сфери ІВ у світі характеризується проявом низки суперечностей, у західній науковій літературі дискутуються навіть питання скасування інституту (М. Болдрін, Л. Лессіг, С. Кінселла). Зміна умов конкуренції, інноваційної діяльності спричинює поширення ситуацій, коли *право ІВ здійснюється усупереч його інституційно-функціональному призначенню* (як інструмент недобросовісної конкуренції). Збільшення термінів охорони, зони чинності та зниження якості патентів, дисбаланс інтересів на користь великих корпорацій, здатних інвестувати в інструменти та схеми ОЗПІВ, за рахунок творців і споживачів інтелектуальної продукції є реаліями сьогодення. Величезні ресурси витрачаються на превентивне убезпечення від позовів з боку інших суб'єктів. За оцінками Всесвітньої організації ІВ, лише 52% світових заявок є новими, решта – повторюються з юрисдикції в юрисдикцію [3, с. 35]; значна ж частина нових – на вторинні винаходи (варіанти відомих рішень). В хімії та фармацевтиці їх частка доходить до 93% [3, с. 36]. Інститути ІВ створювалися за інших умов інноваційної діяльності, традиційні правові конструкції не охоплюють усіх ситуацій або їх застосування є надто витратним [3, с. 195]. Історично винаходи, на які надавались патенти, були результатом діяльності окремих учених; виключні права передбачали привілеї для осіб, що витратили значні ресурси на інтелектуальну діяльність. Нині через ускладнення технологій, НДДКР рушіями інноваційного процесу є *корпорації* [3, с. 123; 5], що діють як раціональні суб'єкти, мета і мотивація яких (максимум прибутку) інша, аніж у автора-творця. Комплексний характер інновацій спричинює необхідність взаємодії суб'єктів інноваційної системи, продукт охоплюється низкою охоронних документів. Права ІВ застосовуються у бізнес-стратегіях, що не пов'язані з впровадженням новацій: пакетне ліцензування, «патентні пащі», блокуючі патенти, патентний тролінг та ін. [5; 17]. Галузі використовують інтелектуальні активи по-різному (приміром, ІТ і фармацевтична галузь), тож різнитись мають і міри, необхідні для доступу до технологій [3, с. 196]. Стратегія єдиного регулювання, закріплена у ТРІПС (Угоді «Про торговельні аспекти прав ІВ» в рамках СОТ), визнається все менш задовільною. Сучасні геополітичні тренди в сфері ІВ визначає усвідомлення

того, що ІВ має слугувати інтересам розвитку національної економіки, суспільного розвитку [3, с. 45]. В 1998 р. уперше на рівні ООН визнано, що умови ТРІПС суперечать правам людини на здоров'я, харчування, доступ до культурних цінностей [18, с. 40]. В рамках Дохійського раунду (з 2001 р.) на конференції країн – членів СОТ прийнято Декларацію «Про Угоду ТРІПС і охорону здоров'я». Активізація інноваційної діяльності у країнах БРІКС, відхід від високих стандартів ОЗППВ та пошук моделі, що відповідає національним інтересам [3, с. 197], впливатиме на зміни в ОЗППВ і на міжнародному рівні. Означені тенденції утворюють відповідні орієнтири для вибудови оптимальної національної моделі ОЗППВ.

Конструктивним представляється запропонований у працях [4; 5] підхід до розв'язання сучасних ситуацій конфлікту інтересів: способи і цілі застосування виключних прав мають відповідати базовим правовим цінностям, функціям права ІВ. Залежно від того, на якій стадії інноваційного процесу суб'єкт прагне отримати від виключного права перевагу, слід визначати межі здійснення та межі захисту прав ІВ. Обмеження виключних прав стосовно суб'єкта, що діє у суспільних інтересах, при збереженні їх дії для усіх інших встановлюються *за умов*: обґрунтованість, тобто значний суспільний інтерес щодо доступу до розробки; загроза правам людини актуалізована і віднесена до значного кола осіб; обмеження прав лише наскільки це необхідно для вирішення соціальної проблеми; не впливає на розвиток конкуренції на ринку правоволодільця [4]. Підхід може бути застосовано для розробки та аналізу змін до вітчизняного законодавства у сфері ІВ (оцінка наслідків запровадження на предмет відповідності функціям прав ІВ).

Дослідження ефективності прав ІВ ґрунтуються на поділі країн на розвинені і такі, що розвиваються. Для перших ОЗППВ розглядається з позицій стимулів для інноваційної діяльності, комерціалізації результатів, для других – передусім із позицій *залучення іноземних інвестицій* [2, с. 17]. Для країн із низьким і середнім рівнем розвитку посилення ОЗППВ може перешкоджати економічному зростанню та інноваціям [3, с. 194]. Держава змушена витратити обмежені ресурси на примусовий захист прав ІВ, будучи не в змозі отримати вигоду від комерціалізації власних інтелектуальних продуктів у інших країнах. Імпорт інноваційних продуктів здатен спричинити зниження вітчизняних інноваційних стимулів [12, с. 5]. За висновками Дж. Стігліца [18, с. 41–42], система ОЗППВ для країни, що розвивається, має відрізнятись від подібної системи розвиненої країни. Результати досліджень [12] свідчать про існування U-подібної кривої, що характеризує *кореляцію між оптимальним рівнем ОЗППВ та рівнем економічного, технологічного розвитку країни*. За низьких показників розвитку мінімальні стандарти

ОЗПІВ сприяють економічному зростанню, по мірі підвищення рівня розвитку доцільним є посилення ОЗПІВ (сучасні КНР, Індія). Висновок підтверджується аналізом даних по 62 державах (розвинених і таких, що розвиваються) за 30-річний період. У 2015 р. Україна згідно з рейтингом International Property Rights Index мала за захистом патентних прав 7,8 бали і 33 місце із 107 (високий рівень), та 1,7 бали і 91 місце із 105 за захистом авторських прав [12, с. 7]. Аналіз позицій у рейтингу Глобального інноваційного індексу (64 місце з 141 країни у 2015 р.) свідчить: країна має високі показники за рівнем продукування знань, але низькі – щодо їх поширення та впливу на соціально-економічний розвиток [12, с. 7]. За даними Державної служби статистики, питома вага реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової склала в 2015 р. 1,4% (!!!). Наукоємність ВВП в 2016 р. становила 0,3% (середньосвітове значення 2,4%), питома вага високотехнологічної продукції скоротилася до 4,3% (11 міс. 2016 р.). Більшість галузей національної економіки є *реципієнтами інтелектуальних продуктів*, вироблених у інших країнах. Водночас участь у міжнародній торгівлі, потреба в інвестиціях, поширення стандартів унеможливають ігнорування міжнародних норм у сфері ІВ. Оптимальний варіант ОЗПІВ має враховувати зазначені обмеження.

Проблеми функціонування сфери ІВ в Україні, що спричиняють викривлення мотивації господарюючих суб'єктів, невиконання правами ІВ їх функцій, можна класифікувати на: стратегічні (господарський порядок, що відторгає інновації); тактичні (патентний тролінг та інші зловживання правами ІВ [17], Інтернет-піратство, контрафакт, утискання інтересів авторів на користь інституційних посередників, низька якість охоронних документів). Розв'язання перших можливе лише в рамках комплексної національної стратегії модернізації (на сьогодні відсутня). Другі можуть бути усунені за допомогою правових норм, тому зупинимось на оцінці відповідності пропонованих змін інституційно-функціональному призначенню прав ІВ.

Узагальнення результатів аналізу правових новацій у сфері ІВ згідно з умовами Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [8–11; 6; 7; 15], реалій та перспектив імплементації норм до національного законодавства дозволяє констатувати таке. У сфері *авторського і суміжного прав (АіСП)* як позитивні оцінюються зміни щодо захисту АіСП у мережі Інтернет (26.04.2017 набув чинності Закон України «Про державну підтримку кінематографії в Україні»), зокрема чітка регламентація умов подання та розгляду заяви про порушення прав, відповідальності власників веб-сайтів; вимога вмотивованого твердження про наявність у заявника майнових прав ІВ та звернення з заявою лише за представництвом адвоката (знижують ризики необґрунтованих вимог; по-

силують захист професійних продуктів). Як такі, що ускладнюють доступ до знань, оцінюються передбачені Угодою термін дії АіСП на критичні і наукові публікації, що стали загальним надбанням (максимум 30 років), та широке тлумачення кола осіб – співавторів кінематографічних, аудіовізуальних творів. У сфері *промислової власності* найбільше новацій стосуються: торгових марок (подовження до 5 років терміну невикористання, можливість заперечення у процесі експертизи заявки: перше збільшує, друге знижує ризики зловживання правами); географічних позначень (витратними для національних виробників є норми щодо позначень ЄС, які збігаються з назвами продуктів, що традиційно виробляються в Україні [8, с. 88]); патентів на промислові зразки. До позитивних новацій щодо останніх належать: індивідуальний характер як умова охороноздатності, адміністративний замість судового порядок визнання охоронного документа не дійсним. Перспективи надання виключних прав на незареєстровані промислові зразки, подовження терміну правової охорони (до 25 років проти 15 років у діючому законодавстві) оцінюються неоднозначно, хоча у цілому запропоновані зміни здатні сприяти зниженню трансакційних витрат виробників, зробивши не вигідним т. зв. патентний тролінг (див. [17]). Зобов'язання врегулювати порядок *обов'язкового перехресного ліцензування* у сфері охорони прав на сорти рослин мають на меті протидію зловживанням правами ІВ, що блокують інноваційну діяльність добросовісних суб'єктів, тож відповідають описаним вище умовам для обмеження виключних прав. В Україні 72,6% заявок на реєстрацію сортів рослин подається нерезидентами. На тлі структурних змін у національній економіці (зростання питомої ваги АПК), перспектив «відкриття» ринку землі та патентної експансії іноземних ТНК, представляється, що зазначені правові новації сприятимуть інноваційним процесам. Патентування ж винаходів у галузі *біотехнології* (ст. 221 Угоди) встановлює надто широкі межі правової охорони [9, с. 98], що уможливають набуття прав ІВ на певні органи людського організму, монопольного контролю відтворюваності його елементів (при тому, що Угода *ТРИПС* не зобов'язує країни – члени СОТ запроваджувати патентну охорону у цих відносинах [9]).

Найбільший науковий і суспільний резонанс викликають зміни, що стосуються *фармацевтичної галузі* – найважливішої для забезпечення прав людини на життя та здоров'я. Передусім йдеться про передбачені Угодою *додаткові механізми захисту* об'єктів ІВ.

Період часу від дати подання заявки на патент до отримання дозволу на випуск на ринок продукції, призначеної для захисту здоров'я та рослин, скорочує термін ефективної охорони (приміром, у ЄС процедура сертифікації триває від 210 днів [2, с. 175]). Тож сторони забезпечують додатковий період

охорони (на час ефективної охорони згідно з патентом мінус 5 років), надаючи *додатковий охоронний сертифікат*. Ризики для України: погіршення доступу населення до ліків, утримання високих цін. *Режим ексклюзивності даних* (ЕД) – це заборона посилання на реєстраційне досьє оригінатора (результати випробувань ліків) під час державної реєстрації генеричного лікарського засобу, що містить ту ж діючу речовину. Впливає на вартість ліків, оскільки затримує вихід дженериків. За регулюванням режиму ЕД країни можна класифікувати на групи: 1) тривалість ЕД більша за 6 років (ЄС, Канада, США, Японія); 2) до 6 років (РФ, Перу, Туреччина, Україна); 3) ЕД не застосовується (Молдова, Грузія, Бразилія, Білорусь) [15]. У ЄС період ЕД становить 8 років, за певних умов може бути подовжений ще на 3 роки [19, с. 35]. Для України наслідками подовження стануть зменшення доступності ліків, витрати на проведення повторних досліджень, зростання цін. За даними Єврокомісії [2, с. 176], на ринках, де генерики стають доступними, середня (по ЄС) економія для сфери охорони здоров'я становить 20–25% у перші ж роки. Фармацевтичні компанії розробляють спеціальні стратегії для недопущення на ринок генеричних ліків [2, с. 176]: подання численних заявок на один і той самий препарат («патентні пащі»), що заважає виробникам генериків визначити, чи можлива розробка без порушення якогось із патентів; розщеплення вихідної заявки та подовження тим самим розгляду з боку патентного відомства; продаж генеричних версій своїх препаратів шляхом отримання вторинного патенту та ін. Подібне має місце і в Україні [13]. Слід зважати, що стан національної економіки (доходи споживачів), фінансування сфери охорони здоров'я є не порівнянними з країнами ЄС, а темпи поширення і масштаби захворювань на гепатит, онкологічні, серцево-судинні хвороби вражають. За оцінками РНБО, туберкульоз становить загрозу національній безпеці – кількість хворих у 2–3 рази перевищує епідпоріг [13, с. 74]; на вірусні гепатити страждають близько 3,5 млн громадян, а курс лікування коштує 15 тис. дол. на рік. Зазначимо, що Угода про Асоціацію передбачає аналогічний *захист даних для продуктів захисту рослин* на період 10–15 років, що відповідає передусім інтересам ТНК – лідерів ринку.

Прихильники посилення ОЗПІВ традиційно апелюють до підвищення інвестиційної привабливості економіки, необхідності надання можливостей і стимулів для подальших розробок (для успішної конкуренції фармацевтична компанія має щороку випускати кілька оригінальних препаратів; розробки і випробування препарату коштують у середньому 1 млрд дол., а повний цикл синтезу, тестування, випуску на ринок триває 10–16 років [10, с. 61]). Противники – аргументують тим, що немає сенсу у нових ліках, якщо більшість потребуючих не може їх придбати, у галузі переважають вторинні патенти,

а інноваційні препарати на українському ринку з'являються із запізненням у 10–15 років. Для врегулювання конфлікту приватного (імпортери-правовласники) і публічного інтересів ученими пропонується використати потенціал *гнучких положень* ТРІПС [7; 10, с. 64; 13]: паралельний імпорт, примусове ліцензування, визначення критеріїв та переліку патентоспроможних об'єктів. Так, згідно зі ст. 219 Угоди про асоціацію сторони визнають положення Дохійської Декларації «Про ТРІПС Угоду та охорону здоров'я», за якою країна – член СОТ вправі видавати примусові ліцензії на лікарські препарати і *самостійно визначати умови їх надання*.

Примусове ліцензування (ПЛ) передбачає право уряду надавати виробникам у країні дозволи на виробництво продукту із використанням запатентованих технологій без згоди правовласника (за умови виплати тому «розумної» компенсації) [9, с. 95]. ПЛ є дієвим інструментом для досягнення двох видів цілей. На ринках комплексних інноваційних продуктів, де є істотний «мережний ефект» (телекомунікації, ІТ) або патенти включені до стандарту виробництва, ПЛ уможливорює розвиток галузі. Втрати виключності патентовласнику компенсуються роялті з боку численних учасників ринку. Для фармацевтичної галузі такі роялті не компенсують втрати через появу більш дешевого аналога, утім за певних умов ПЛ є інструментом для захисту прав людини на життя та здоров'я. Приклади успішного застосування ПЛ у країнах ЄС наведено у [7, с. 7]. У 2012 р. індійській компанії Natko Pharma було надано примусову ліцензію на препарат Nexavar фірми Bayer, у результаті ціна генерику склала *3% ціни оригінального засобу*. Підстави використання країнами механізму ПЛ визначено ст. 31 ТРІПС: некомерційне використання в інтересах суспільства; за надзвичайного стану, крайньої необхідності; запобігання антиконкурентній практиці; взаємозалежність патентів. У ЄС найчастіше застосовується з третьої причини, для України актуальні всі. Угода ТРІПС вимагає належного закріплення означених підстав у національному законодавстві і не обмежує можливості їх уточнення (для України це: АТО, поширення соціально небезпечних хвороб за значного падіння купівельної спроможності населення [7, с. 6–7]). Законодавчо має бути визначено: необхідність попереднього звернення до правовласника за отриманням ліцензії; обмеження обсягу і тривалості використання ПЛ цілями, для яких воно було дозволено [7, с. 7]. За [13, с. 77], лікарський засіб має бути важливим для охорони громадського здоров'я, включеним до національних протоколів лікування, а на ринок – допускатись лише генерики з доведеною ефективністю. У 2017 р. набули чинності положення ТРІПС, згідно з якими країна-експортер може видавати генеричним компаніям ПЛ для виробництва ліків та *подальшого експорту* до найменш розвинених або країн із недостатніми фармацевтичними потужностями, що

становить інтерес для українських фармацевтів. Утім, зважаючи на специфіку інституційного середовища, в Україні існують ризики перетворення ПЛ на рутинну практику та джерело бюрократичної ренти.

Паралельним імпортом називають не санкціоноване правовласником постачання оригінальної продукції до певної країни [14]. Причиною є цінові розриви щодо однакової продукції на різних ринках. Так, за даними організації «Лікарі без кордонів», з проаналізованих 97 препаратів 28,9% в Україні коштували дорожче, аніж в європейських країнах (подекуди – до 14 разів!). Застосування паралельного імпорту дозволяє знизити ціни (приміром, у Вірменії та Грузії – на 30–70%), підвищити доступність ліків. Можливість використання залежить від вибору країною *режиму вичерпання прав* (РВП; правова конструкція, що дозволяє власнику речі використовувати її в обороті незалежно від згоди на те власника знання, у речі втіленого). РВП буває національним, міжнародним, регіональним (ЄС). *Національний РВП* означає, що імпорт продукту можливий лише за згоди власника прав, *міжнародний РВП* не дозволяє власнику здійснювати подальший контроль над продукцією, якщо та законно продана у будь-якій частині світу. Угода ТРІПС дозволяє країнам *самостійно визначати РВП* згідно з національними пріоритетами. За оцінками [14], для України щодо життєво необхідних товарів доцільним є міжнародний *РВП*, використання ж національного становить загрозу національній безпеці. Наразі у законодавстві чітке визначення щодо виду РВП відсутнє.

Серед інших механізмів, що зменшать ризики зловживання правами ІВ, науковці пропонують такі [6, с. 34; 13, с. 82]: європейські критерії патентоздатності винаходів на лікарські засоби; вимогу вказувати найкращий відомий заявнику спосіб використання (унеможливить «блокуючі» патенти); процедура патентних опозицій (заперечення) на стадії розгляду заявки; вилучення з охорони методів лікування та діагностики (принцип Європейського патентного відомства); обмеження об'єктів корисної моделі механічними пристроями (вирішить проблему патентного тролінгу) та ін.

Висновки. У країні відбувається пошук оптимальної моделі ОЗПІВ. При конструюванні доцільно виходити з інституційно-функціонального призначення прав ІВ (способи і цілі застосування виключних прав мають відповідати базовим правовим цінностям, функціям права ІВ), ураховувати глобальні тенденції розвитку сфери ІВ та специфіку країни. Ототожнення оптимального і максимального рівнів ОЗПІВ не відповідає сучасним реаліям. Угода про асоціацію між Україною та ЄС щодо ІВ передбачає додаткові механізми захисту, подовження термінів охорони, посилення режиму ОЗПІВ (подекуди не обов'язкове за умовами СОТ), що у фармацевтичній та галузі біотехнологій

посилює ризики реалізації прав ІВ усупереч інституційно-функціональному призначенню. Наслідками, замість анонсованих, можуть стати монополізація ринків, патентна експансія іноземних ТНК, зростання цін, погіршення ситуації щодо гарантування основних прав людини. Враховуючи економіко-політичну ситуацію, рівень і динаміку соціально-економічного розвитку, слабкість переговорних позицій, у галузях, важливих для забезпечення базових прав людини, доцільним є використання потенціалу «гнучких» механізмів Угоди ТРІПС, неприйняття додаткових зобов'язань. Застосування примусового ліцензування, паралельного імпорту потребують попереднього дослідження відповідних ризиків (впливу на іноземні інвестиції, реакції країн-партнерів, формування інституційних пасток). Формування оптимального рівня ОЗПВ має досліджуватись у зв'язку з іншими заходами державної інвестиційної, інноваційної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.14). URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/402-2016-p.
2. Интеллектуальная собственность и развитие общества: время прагматики. М., 2013. URL: <http://sk.ru/news/archive/2013/05/22>.
3. Ахмедов Г. А., Войниканис Е. А., Глазунова К. Д., Зайченко Н. В. и др. Основные тенденции развития права интеллектуальной собственности в современном мире, в т. ч. новые объекты интеллектуальных прав и глобальная защита. М., 2017. 213 с. URL: https://www.rvc.ru/upload/iblock/85d/Trends_in_Intellectual_Property.pdf.
4. Ворожевич А. С. Исключительное право и фундаментальные права человека: возможно ли избежать конфликта? *Журнал Суда по интеллектуальным правам*. URL: www.ipcmagazine.ru.
5. Ворожевич А. С. Вызовы современным патентным системам и правовые ответы на них. *Вестник гражданского права*. 2014. № 2. С. 44–100. URL: www.center-bereg.ru/b105.html.
6. Кашинцева О. Реформування законодавства в сфері фармації: чи можливо уникнути спекуляцій? *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2015. № 6. С. 5–9.
7. Кашинцева О. Примусове ліцензування винаходів у сфері фармації: перспективи для України та досвід ЄС. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2016. № 6. С. 5–9.
8. Олефір А. Правове регулювання інтелектуальної власності й інноваційних відносин в Угоді про асоціацію України та ЄС. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2014. № 5. Ч. 1. С. 79–92.
9. Олефір А. Правове регулювання інтелектуальної власності й інноваційних відносин в Угоді про асоціацію України та ЄС. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2014. № 6. Ч. 2. С. 94–107.

10. Олефір А. Обмеження сфери патентної охорони як засіб відновлення конкурентоспроможності фармацевтичної промисловості. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2016. №1. С. 59–65.
11. Олефір А. Обмеження сфери патентної охорони як засіб відновлення конкурентоспроможності фармацевтичної промисловості. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2016. №2. С. 28–38.
12. Андрощук Г. Інтелектуальна власність, інновації, економічний розвиток: оптимальне співвідношення. *Інтелектуальна власність*. 2016. №3. С. 4–7.
13. Андрощук Г. Громадське здоров'я, лікарські засоби й інтелектуальна власність: стан і проблеми. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2014. №1. С. 73–84.
14. Андрощук Г. О. Національний режим вичерпання прав: кому це вигідно? *Юридична газета*. 2017. №9. URL: www.yur-gazeta.com.ua.
15. Івахненко Ю. Яким чином регулятивні норми можуть розширити доступ населення до генеричних лікарських засобів? *Закон і бізнес*. 2017. №2 (1300). URL: zib.com.ua.
16. Опалев С. Дж. Стиглиц: «Вот почему режим интеллектуальной собственности в США стоит нам жизнью». 06.05.13. URL: <https://republic.ru>.
17. Левковець О. М. Юридичні послуги у сфері інтелектуальної власності: економічна та соціальна ефективність. *Економічна теорія та право*. 2016. №3 (26). С. 124–137.
18. Бочарова Н. В. Правота и заблуждения относительно интеллектуальной собственности по Джозефу Стиглицу. *Економічний нобелівський вісник*. 2016. №1 (9). С. 38–47. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua.
19. Редько В., Петренко Т., Даневич Б. Захист прав інтелектуальної власності як одна із складових розвитку фармацевтичного ринку України. *Інтелектуальна власність*. 2016. №6. С. 34–37.

REFERENCES

1. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odnii storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony (ratyfikovano iz zaiavoiv Zakonom vid 16.09.14 r. 1678-VII). Retrieved from zakon3.rada.gov.ua/laws/show/402-2016-p.
2. Intellektualnaya sobstvennost i razvitie obschestva: vremya pragmatiki (2013). Retrieved from <http://sk.ru/news/archive/2013/05/22> [in Russian].
3. Ahmedov, G. A., Voynikanis, E. A., Glazunova, K. D., Zaychenko, N. V. et al. (2017). Osnovnyie tendentsii razvitiya prava intellektualnoy sobstvennosti v sovremennom mire, v t.ch. novyye ob'ekty intellektualnyih prav i globalnaya zaschita. Retrieved from https://www.rvc.ru/upload/iblock/85d/Trends_in_Intellectual_Property.pdf [in Russian].
4. Vorozhevich, A. S. (2014). Isklyuchitelnoe pravo i fundamentalnyie prava cheloveka: vozmozhno li izbezhat konflikta? *Zhurnal Suda po intellektualnyim pravam – Intellectual Property Court Magazine*. Retrieved from www.ipcmagazine.ru [in Russian].

5. Vorozhevich, A. S. (2014). Vyizovyi sovremennym patentnym sistemam i pravovyye otvetyi na nih. *Vestnik grazhdanskogo prava – Civil Law Review*, 2, 44–100. Retrieved from www.center-bereg.ru/b105.html [in Russian].
6. Kashyntseva, O. (2015). Reformuvannia zakonodavstva v sferi farmatsii: chy mozhlyvo unyknyty spekulatsii? *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti – Theory and Practice of Intellectual Property*, 6, 5–9 [in Ukrainian].
7. Kashyntseva, O. (2016). Prymusove litsenzuvannia vynakhodiv u sferi farmatsii: perspektyvy dlia Ukrainy ta dosvid YeS. *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti – Theory and Practice of Intellectual Property*, 6, 5–9 [in Ukrainian].
8. Olefir, A. (2014). Pravove rehuliuвання intelektualnoi vlasnosti y innovatsiinykh vidnosyn v Uhodi pro asotsiatsiiu Ukrainy ta YeS. *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti – Theory and Practice of Intellectual Property*, 5, part 1, 79–92 [in Ukrainian].
9. Olefir, A. (2014). Pravove rehuliuвання intelektualnoi vlasnosti y innovatsiinykh vidnosyn v Uhodi pro asotsiatsiiu Ukrainy ta YeS. *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti – Theory and Practice of Intellectual Property*, 6, part 2, 94–107 [in Ukrainian].
10. Olefir, A. (2016). Obmezhenia sfery patentnoi okhorony yak zasib vidnovlennia konkurentospromozhnosti farmatsevychnoi promyslovosti. *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti – Theory and Practice of Intellectual Property*, 1, 59–65 [in Ukrainian].
11. Olefir, A. (2016). Obmezhenia sfery patentnoi okhorony yak zasib vidnovlennia konkurentospromozhnosti farmatsevychnoi promyslovosti. *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti – Theory and Practice of Intellectual Property*, 2, 28–38 [in Ukrainian].
12. Androshchuk, H. (2016). Intelektualna vlasnist, innovatsii, ekonomichnyi rozvytok: optimalne spivvidnoshennia. *Intelektualna vlasnist – Intellectual Property*, 3, 4–7 [in Ukrainian].
13. Androshchuk, H. (2014). Hromadske zdorovia, likarski zasoby y intelektualna vlasnist: stan i problemy. *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti – Theory and Practice of Intellectual Property*, 1, 73–84 [in Ukrainian].
14. Androshchuk, H. O. (2017). Natsionalnyi rezhym vycherpannia prav: komu tse vyhidno? *Yurydychna hazeta – Justice Newspaper*, 9. Retrieved from www.yur-gazeta.com.ua [in Ukrainian].
15. Ivakhnenko, Yu. (2017). Yakym chynom rehuliatyvni normy mozhut rozshyryty dostup naselennia do henerychnykh likarskykh zasobiv? *Zakon i biznes – Law and Business*, 2 (1300). Retrieved from zib.com.ua [in Ukrainian].
16. Opalev, S. (2013). Dzh. Stiglits: «Vot pochemu rezhim intelektualnoy sobstvennosti v SShA stoit nam zhizney». 06.05. Retrieved from <https://republic.ru> [in Russian].
17. Levkovets O. M. (2016). Yurydychni posluhy u sferi intelektualnoi vlasnosti: ekonomichna ta sotsialna efektyvnist. *Ekonomichna teoriia ta pravo – Economic Theory and Law*, 3 (26), 124–137 [in Ukrainian].
18. Bocharova, N. V. (2016). Pravota i zabluzhdeniya otnositelno intelektualnoy sobstvennosti po Dzhozefu Stiglitsu. *Ekonomichnyi nobelivskiy visnyk – Nobel Economic Herald*, 1 (9), 38–47. Retrieved from www.irbis-nbuv.gov.ua [in Russian].

19. Redko, V., Petrenko, T., Danevych, B. (2016). Zakhyst prav intelektualnoi vlasnosti yak odna iz skladovykh rozvytku farmatsevychnoho rynku Ukrainy. *Intelektualna vlasnist – Intellectual Property*, 6, 34–37 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.09.2017 р.

Стаття пройшла рецензування 11.10.2017 р.

Стаття рекомендована до опублікування 14.11.2017 р.

Е. Н. ЛЕВКОВЕЦ

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Харків, Україна

**РЕФОРМИРОВАНИЕ СФЕРЫ
ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В УКРАИНЕ:
ПОИСК ОПТИМАЛЬНОЙ МОДЕЛИ**

Обоснованы концептуальные ориентиры для формирования оптимальной национальной модели охраны и защиты прав интеллектуальной собственности (ИС). Основа: институционально-функциональное назначение прав ИС, обобщение глобальных тенденций развития сферы ИС, учет специфики страны. На примере фармацевтической отрасли продемонстрированы риски и потенциал реформирования сферы ИС в Украине в контексте Соглашения об ассоциации с ЕС.

Ключевые слова: права интеллектуальной собственности, права человека, принудительное лицензирование, режим исчерпания прав.

O. M. LEVKOVETS

Ph.D., associate professor, associate professor of the Economic Theory Department, Yaroslav the Wise National Law University, Kharkiv, Ukraine

**REFORMATION OF THE INTELLECTUAL PROPERTY SPHERE
IN UKRAINE: SEARCH FOR AN OPTIMAL MODEL**

Problem setting. Harmonization of the national legislation in the intellectual property (thereinafter – IP) sphere in conformity with the Ukraine–European Union Association Agreement is an important step to formation of the legal economy. Nevertheless, scientists criticize the planned innovations.

Recent research and publications analysis. Scientific papers of A. Olefir, H. Androshchuk, O. Kashyntseva present analysis of consequences resulted from implementation of the Ukraine–European Union Association Agreement with regard to intellectual property.

Paper objective. An article purpose is to substantiate a conceptual approach to formation of the optimal model for protection of intellectual property rights (thereinafter – PIPR) and to demonstrate risks and potential of reformation.

Paper main body. A degree of performing the main functions and adherence to basic principles of building a system on the part of an IP institution are criteria of PIPR optimality. Changes of competition conditions and innovative activity lead to spread of a situation, when an IP right is exercised contrary to its institutional and functional purpose.

Attempts and goals of application of exclusive rights should conform to basic legal values and functions of the IP right. The national legislation may establish restrictions on exercising the exclusive rights. Strengthening PIPR may impede the economic growth in developing and newly industrializing countries. Minimum standards of PIPR conduce to the economic increase under conditions of low rates of development. Strengthening PIPR is expedient to the extent of economic development growth.

Obligations of Ukraine within the Ukraine–European Union Association Agreement concerned with the pharmaceutical industry (additional mechanisms of protection: an additional protection certificate, extension of a regime of data exclusivity) contain the most considerable risks. Limitations of population access to medicines and high prices for medicines are consequences of implementation. It is expedient to use the potential of flexible statements of the Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (thereinafter – TRAIPR), which include parallel import and compulsory licensing.

Conclusions of the research. In the process of building the optimal model of PIPR, it is important to take into account the institutional and functional purpose of IP rights, global tendencies of development of the IP sphere, and specificity of a country. The Ukraine–European Union Association Agreement constitutes strengthening the PIPR regime and complementary mechanisms of protection. It is expedient to use the potential of «flexible» mechanisms of TRAIPR and unacceptance of additional obligations.

Short Abstract for the article

Abstract. The article substantiates conceptual reference points for formation of the optimal national model for protection of intellectual property rights. The basis comprises the institutional and functional purpose of IP rights, generalization of global tendencies of IP sphere development, taking into consideration specificity of a country. The author demonstrates risks and the potential of reformation of the IP sphere in Ukraine, using the pharmaceutical industry as an example.

Key words: intellectual property rights, optimal level, human rights, compulsory licensing, regime of exhaustion of rights.